

SITUAČNÍ ANALÝZA – AGROEKOLOGIE Česká republika 2020

Vytvoření těchto materiálů bylo financováno z grantového programu Evropské unie **ERASMUS+** v rámci grantu č. **2019-1-HU01-KA202-060895**. Evropská komise ani národní agentura pro financování projektu TEMPUS nenesou odpovědnost za obsah ani nenesou odpovědnost za případné ztráty nebo škody způsobené použitím těchto zdrojů.

Spolufinancováno
z programu Evropské unie
Erasmus+

Tato publikace byla vytvořena a publikována v rámci projektu 'trAEce – Agroecological Vocational Training for Farmers'.

**Koordinátor
projektu:**

Apolka Ujj

Partneři:

Diversity Foundation – Maďarsko
Grand Farm – Rakousko
National Agricultural Research and Innovation Centre (NAIK-AKI) –
Maďarsko
University of South Bohemia in České Budějovice (USB) –
Česká republika
Agri-Cultura-Natura Transylvaniae (ACNT) – Rumunsko
Grupo de Acção e Intervenção Ambiental (GAIA) – Portugalsko

Editor:

Apolka Ujj
Logan Strenchock
Csaba Bálint

Autoři:

Jan Moudrý jr.
Jaroslav Bernas
Jan Moudrý sr.

Obal:

Júlia Csibi

Publikováno:

NAIK Agrárgazdasági Kutatóintézet
1093 Budapest, Zsil utca 3–5.
<https://www.aki.gov.hu>

ISBN 978-963-491-609-3

OBSAH

1. ÚČEL SITUAČNÍ ANALÝZY AGROEKOLOGIE	4
2. PARTNERSTVÍ TRAECE	6
3. MEZINÁRODNÍ INICIATIVA, POLITIKA EVROPSKÉ UNIE A PRÁVNÍ PŘEDPISY TÝKAJÍCÍ SE AGROEKOLOGIE	8
4. AGROEKOLOGIE V ČESKÉ REPUBLICE – PŘEHLED	11
4.1. Postavení agroekologie v České republice	12
4.2. Historický přehled: proměny agroekologie v posledních dekádách (pro země V4 po roce 1990)	12
4.3. Evropský regulační rámec integrovaný do národního kontextu	13
4.4. Národní koordinace a řízení agroekologie – institucionální zázemí	13
4.5. Role výzkumných a poradenských služeb v agroekologickém poradenství	14
4.6. Hlavní aktéři, postupy, vzdělávací akce, zdroje a sítě v rámci témat agroekologie	14
4.7. Agroekologie a školení	15
4.7.1. SWOT analýza	15
4.8. Agroekologické dovednosti	16
4.9. Podpora agroekologie dalšími aktéry	16
ZDROJE	18

ÚČEL SITUAČNÍ ANALÝZY AGROEKOLOGIE

Interpretace udržitelného rozvoje jako mechanismu reakce na antropogenní dopady na biosféru je poměrně široká. Mezinárodní úmluvy, studie a výzkumy definují a interpretují strategie a politiku udržitelnosti prostřednictvím různých přístupů. Pojetí udržitelnosti se ještě rozšiřuje tím, že kromě environmentálních a ekonomických pilířů se do popředí významně posunula i sociální udržitelnost. Definice udržitelnosti obecně konstatují, že udržitelný rozvoj je „strategií ochrany světa zahrnující využívání přírodních zdrojů pro uspokojení potřeb současné generace, aniž by se zmenšovaly možnosti jejich využití dalšími generacemi“ (Our Common Future, 1987). V posledním desetiletí byly rozsáhle zdokumentovány dopady zemědělství na změnu klimatu a antropogenní dopady na životní prostředí obecně. Udržitelné zemědělství postavené na agroekologických principech je životaschopnou strategií pro zmírnění změn klimatu a zároveň cestou, jak se jim přizpůsobit.

Agroekologie (AE) je pojata jako udržitelný přístup k zemědělství založený na dialogu různých znalostních systémů (dialog mezi lidovou moudrostí a vědou), který spojuje vědeckou disciplínu, zemědělské praktiky a sociální hnutí společně představující rámec a nástroje pro transformaci zemědělství. Agroekologické postupy na úrovni zemědělských podniků a v rámci potravinového řetězce mohou být účinnou strategií pro praktickou realizaci udržitelného rozvoje v zemědělství.

Agroekologie, i když se označuje jako filosofie zemědělství, může být chápána jako široká sbírka správných zemědělských postupů, které zohledňují dopady zemědělství na ekosystémy a společnost. Agroekologie nemá specifickou metodu certifikace – je tedy obtížné identifikovat a rozlišit farmy, které uplatňují zásady agroekologie, a do jaké míry – ale její základní složky, jako je například správné střídání plodin, zelené hnojení, minimální zpracování půdy, krátké distribuční řetězce, uzavřený faremní koloběh, snížená závislost na chemických vstupech atd., jsou identifikovatelné.

V rámci projektu TrAEce (viz níže) naše konsorcium použilo na základě literární rešerše,

geografické analýzy a kombinace znalostí různých aktérů agroekologie zastoupených v projektovém týmu následující definici agroekologie jako nejvhodnější pro náš regionální kontext:

Agroekologie je vyvinuta na základě znalostí založených na kombinaci heuristických postupů a transdisciplinární vědy, která je podporována participativním aplikovaným výzkumem. Tyto znalosti jsou dále podporovány tradičními přístupy přispívajícími k udržitelnosti zemědělského a potravinového systému. Agroekologická praxe směřuje k ochraně půdních ekosystémů, recyklaci živin, zachování energie a podpoře biodiverzity, přičemž souběžně podporuje sociální hnutí ve formě přetváření vztahů v rámci potravinového systému, podporuje vazby a solidaritu mezi spotřebiteli a producenty. V agroekologických systémech spotřebitelé i výrobci transformují tradiční struktury produkce a distribuce zemědělských produktů, podporují samosprávné komunity a snaží se snižovat kontrolu korporací nad potravinovými systémy, aby bylo dosaženo potravinové nezávislosti lidí.

Účelem situační analýzy agroekologie je prozkoumat koncept a praxi agroekologie v pěti partnerských zemích v Evropě (Maďarsko, Česká republika, Portugalsko, Rakousko a Rumunsko). Naším cílem je identifikovat použitelné mezinárodní a národní politiky, jakož i podpůrné kampaně iniciované četnými nevládními iniciativami a výzkumnými institucemi, které mají dopad na přijetí agroekologických principů v zemědělské praxi ve výše uvedených evropských zemích. Vyhodnocujeme, zda mají zemědělci k dispozici dostatečnou podporu ve formě školení, poradenství, informačních zdrojů k interpretaci a převedení cílů udržitelnosti do vlastní zemědělské praxe. Naším cílem je také upozornit na nedostatky identifikované jako překážky pro širší přijetí agroekologie, vytvořit podklady umožňující tvůrcům politik podporovat integraci agroekologie do zemědělské praxe, v souladu s Evropskou unií (EU) a národními environmentálními, ekonomickými a zemědělskými politikami, včetně plánu rozvoje venkova.

PARTNERSTVÍ TRAECE

Odborníci z 6 institucí v 5 evropských zemích (Maďarsko, Česká republika, Portugalsko, Rakousko a Rumunsko) si v rámci spolupráce a výměny informací a zkušeností kladou za cíl prosazovat jasný a praktický přístup k agroekologii na úrovni rozhodování a poskytovat školící nástroje zemědělcům, poradcům a dalším aktérům, kteří mohou pomoci při integraci agroekologických zásad do zemědělských postupů. V souladu s tím partneři projektu vypracovali situační analýzy agroekologie pro jednotlivé země, v nichž identifikují relevantní politické diskurzy, předpisy, aktéry, postupy, sítě atd. Zároveň dokumentují komplexní pohled na úroveň znalostí zemědělců v oboru agroekologie. Analýza také poskytuje shrnutí současného stavu školení a vzdělávacích příležitostí souvisejících s agroekologií, které jsou k dispozici na různých úrovních. Na základě situační analýzy bude projektovým týmem zpracován a zdokonalen program odborného

vzdělávání agroekologie určený pro zemědělskou praxi a budou vytvořeny doprovodné písemné a vizuální učební materiály. Výstupy budou testovány v rámci přípravného školení a dále zdokonaleny na základě z něj získaných výstupů. Aby se přenos znalostí neomezil na jednorázová školení a aby bylo zabezpečeno účinnější šíření znalostí agroekologických postupů, bude projektovým týmem vytvořen metodický průvodce pro školitele a pedagogy.

Partnerské konsorcium trAEce se domnívá, že směrnice EU lze převést do osvědčených postupů na úrovni zemědělských podniků, pokud se pobídky a dotace nebudou uplatňovat ve vakuu, ale budou doprovázeny školeními pro utváření povědomí zemědělců. Proto se domníváme, že odborná školení zaměřená na praxi, která zpřístupňují osvědčené správné postupy, jsou vysoce účinnou metodou pro zvýšení znalostí zemědělců o agroekologii.

**MEZINÁRODNÍ INICIATIVA,
POLITIKA EVROPSKÉ UNIE A
PRÁVNÍ PŘEDPISY TÝKAJÍCÍ SE
AGROEKOLOGIE**

Koncepce agroekologie a její role v zemědělství, jakož i její integrace do každodenní praxe prostřednictvím podpory Evropské unie a jednotlivých národních politik (národní systém podpory, projektové iniciativy, lokální dotační podpora atd.) se v jednotlivých zemích liší. Absence mezinárodní, regionální nebo národní dohodnuté definice agroekologie vedla k tomu, že neexistuje dobře definovaná evropská politika a příslušné předpisy o agroekologii. Členské státy zároveň implementují závazné směrnice EU o životním prostředí a udržitelném zemědělství velmi odlišným způsobem. Tento trend lze nalézt také na globální úrovni. Například na období 2014–2020 se političtí činitelé dohodli na 17 Cílech udržitelného rozvoje (Sustainable Development Goals – SDGs), z nichž mnohé jsou důležité pro agroekologii: např. SDG 2 (konec hladu), 3 (zdraví a kvalitní život), 12 (odpovědná výroba a spotřeba) a 15 (život na souši). Nicméně zpráva, která byla připravena v očekávání Agendy pro udržitelný rozvoj do roku 2030, a která shrnuje pokrok směrem k cílům udržitelného rozvoje (tj. počet aktivit a iniciativ, které podnikly vlády a další zúčastněné strany), však ukazuje, že za poslední čtyři roky se pokrok zastavil, nebo nepřichází dostatečně rychle, pokud jde o řešení hlavních problémů. Výsledkem je, že nejzranitelnější lidé a země jsou nadále nejvíce vystaveni klimatickým tlakům a obecně se uznává, že globální reakce dosud nebyla dostatečně ambiciózní. Celkově vzato, podle zprávy je třeba udělat mnohem více, a to i v rámci Evropské unie.

Dalším důležitým určujícím faktorem ochrany životního prostředí je Lisabonská smlouva, která vstoupila v platnost v roce 2009. Konsoliduje opatření na ochranu životního prostředí do všech tří základních dokumentů primárního práva EU (včetně Smlouvy o Evropské unii, Smlouvy o fungování Evropské unie a Listiny základních práv Evropské unie). Článek 37 tohoto nařízení se týká stanovení priorit ochrany životního prostředí a zlepšování kvality životního prostředí, které musí být začleněny do politik Unie a zaručeno v souladu se zásadami udržitelného rozvoje.

Sedmý akční program pro životní prostředí (7th Environment Action Programme – EAP) byl navíc základním vodítkem evropské politiky v oblasti životního prostředí do roku 2020. S cílem poskytnout dlouhodobější směr stano-

vení vizí. „V roce 2050 žijeme dobře, v rámci ekologických limitů naší planety. Naše prosperita a zdravé životní prostředí pramení z inovativního oběhového hospodářství, kde se ničím neplýtvá a kde jsou přírodní zdroje spravovány udržitelným způsobem a biologická rozmanitost je chráněna, oceňována a obnovována způsoby, které posilují odolnost naší společnosti. Růst společnosti doprovázený nízkými emisemi uhlíku je již dlouho oddělen od nehospodárného využívání zdrojů, což představuje krok pro bezpečnou a udržitelnou globální společnost.“ Přestože akční program stanovuje ambiciózní cíle, akce na úrovni zemědělských podniků a podpora přechodu se nezměnily dostatečně rychle, aby podpořily změnu zemědělských systémů. Program stanovuje tři klíčové cíle: chránit, zachovat a posílit přírodní kapitál EU; proměnit EU v ekologicky a konkurenceschopné nízkouhlíkové hospodářství účinně využívající zdroje; a chránit občany EU před nepříznivými vlivy životního prostředí a riziky ve vztahu ke zdraví a blahobytu.

V současné době fungují prvky související s AE i v politice v rámci mechanismů udržitelné zemědělské praxe, které jsou regulovány v rámci společné zemědělské politiky (SZP, Common Agriculture Policy – CAP) a systému finanční podpory, který formoval zemědělství v posledních čtyřech desetiletích v EU (CFS, 2019). Mezi cíli SZP se objevují prvky, které jsou ve vzájemném vztahu s agroekologickými zásadami: udržitelná výroba potravin; udržitelné řízení přírodních zdrojů a opatření v oblasti klimatu se zaměřením na emise skleníkových plynů, biologickou rozmanitost, půdu a vodu; a vyvážený územní rozvoj se zaměřením na zaměstnanost na venkově, růst a chudobu ve venkovských oblastech.

V rámci SZP jsou ochranná opatření regulována a podporována prostřednictvím dobrovolných plateb zemědělcům. V současné době je zaveden systém kontroly podmíněnosti (Cross-compliance), který podmiňuje rozdělování určitých plateb na plochu zemědělcům za výchozí aktivity v oblasti životního prostředí (a případně dobrých životních podmínek zvířat). Finanční pobídky zahrnují platby z programů rozvoje venkova (PRV) na základě předpokládaných dodatečných nákladů nebo ušlých příjmů zemědělců, kteří přinášejí environmentální benefity. Tento nový program ekologizace

plateb byl zaveden v roce 2014 (Greening payment program). Platby na plochu byly kritizovány mimo jiné kvůli tomu, jak znevýhodňují menší vlastníky půdy, kteří se mnohem častěji podílejí na fungování lokálních potravinářských sítí než větší vlastníci půdy, kteří nakonec dostávají většinu plateb výlučně kvůli své výměře půdy, na které hospodaří.

Přes existující předpisy byla mezinárodní skupina odborníků na udržitelné potravinové systémy ve své zprávě nazvané „Směrem ke společné potravinové politice pro Evropskou unii - politická reforma a nové přizpůsobení, které je nezbytné pro vytvoření udržitelných potravinových systémů v Evropě“ kritická vůči řídicím politikám, jako jsou předchozí iterace SZP, u nichž se dnes ukazuje, že mají nepříznivé sociální a environmentální dopady. V reakci na to zpráva mapuje jedinou, časově omezenou vizi pro reformu evropských potravinových systémů pod záštitou společné potravinové

politiky: politiku určující směr přechodu pro celý potravinový dodavatelský řetězec, která sdružuje různé odvětvové politiky, které mají vliv na výrobu potravin, zpracování, distribuci a spotřebu a nové zaměření na všechny kroky týkající se přechodu k udržitelnosti nejen v zemědělství, ale v celé potravinové síti.

Stručně řečeno, Evropská unie v posledních desetiletích zavedla širokou škálu zákonů a nařízení směřujících k environmentálně šetrným a udržitelným systémům. Ale navzdory skutečnosti, že mezinárodní a vnitrostátní projekty financované EU dokázaly sbírat a / nebo zpracovávat osvědčené postupy pro zemědělství šetrné k životnímu prostředí, stále přetrvává mnoho problémů a zkušenosti naznačují, že přehodnocení zásad ekologického zemědělství EU ve strategiích pro zemědělství a Udržitelný rozvoj je pro období po roce 2020 nezbytně nutný.

AGROEKOLOGIE V ČESKÉ REPUBLICCE – PŘEHLED

4.1. Postavení agroekologie v České republice

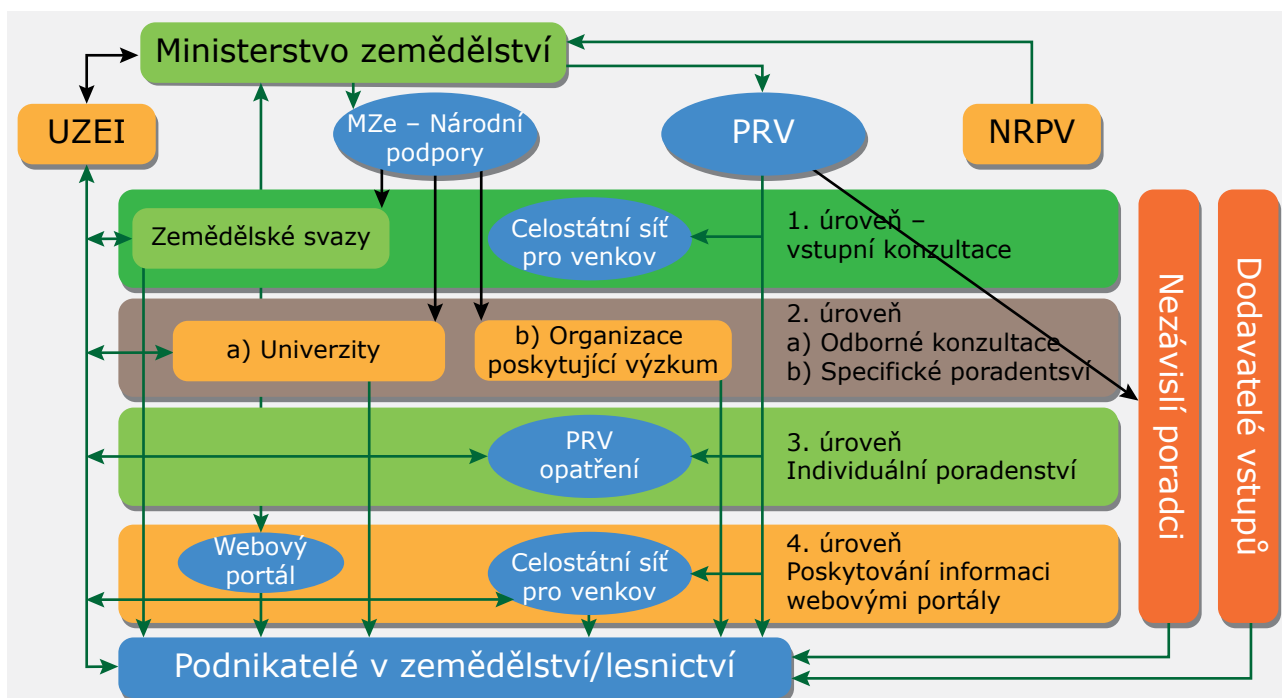
Agroekologie, tak jak je vnímána v České republice, stojí na rozhraní více vědních disciplín, přičemž její název vychází ze dvou základních, a to ekologie a agronomie. Primární zaměření ekologie je na přírodní systémy, zatímco těžiště agronomie spočívá ve výzkumu a aplikaci vědeckých poznatků důležitých pro zemědělskou praxi (Šarapatka *et al.*, 2010). Agroekologie se zaměřuje na výzkum v oblasti využití a fungování polních a obecně zemědělsky využívaných ekosystémů. Zabývá se vztahy mezi rostlinami, živočichy, mikroorganismy a zemědělskou půdou a vztahy těchto organismů v krajině (Křen, 1997), hodnotí vliv agrotechniky na ekosystémy zemědělsky obhospodařované půdy. Hlavním cílem je optimalizace způsobů hospodaření na farmě a v krajině (Lacko-Bartošová *et al.*, 2005).

4.2. Historický přehled: proměny agroekologie v posledních dekádách (pro země V4 po roce 1990)

Zemědělství v České republice prodělalo v průběhu posledních desetiletí několik zásadních změn. Krátce po druhé světové válce došlo k plošnému znárodnování a následně v rámci združstevňování ke vzniku velkých zemědělských subjektů. To mělo velmi nepříznivý dopad na strukturu zemědělské krajiny (tvorba velkých půdních celků, odstranění krajinných prvků), prakticky zanikla tradice rodinných farem hospodařících na malých výměrách, byly přetřhány vazby zemědělců na půdu, změnil se sociální status zemědělce a vnímání zemědělství společností. Československé zemědělství na konci 80. let minulého století bylo ve srovnání se státy západní Evropy charakteristické vysokou zaměstnaností, intenzivní a ekologicky nešetrnou výrobou, rozsáhlými dotacemi umožňujícími rozvoj specializace a koncentrace výroby v družstevních nebo státních podnicích, ale také zvyšování

vání životní úrovně venkovského obyvatelstva (Hampl *et al.*, 1996). Po roce 1989 proběhly zásadní změny v oblasti majetkových vztahů a v podnikatelské struktuře. Státní a družstevní podniky se transformovaly převážně na obchodní společnosti či jiné právní formy a hospodaří převážně na půdě pronajaté od původních vlastníků. České zemědělství se vyznačuje v EU kontextu velkou průměrnou rozlohou zemědělských podniků. V podnicích s výměrou nad 100 ha je obhospodařováno 86,4 % půdy a v podnicích nad 500 ha 67,6 % (MZE, 2017). Restrukturalizace zemědělské výroby spočívala v extenzifikaci zvláště v podhorských produkčně méně příznivých oblastech. V devadesátých letech došlo k propadu hrubé zemědělské produkce o 23,5 %, především k poklesu stavu skotu o téměř 40 %, na třetinu se propadla spotřeba průmyslových hnojiv, klesly výnosy plodin a zemědělství jako celek přestalo být ziskové (Doucha, Sokol, 1999). Téměř o 50 % se snížil počet pracovníků v zemědělství, zemědělství bez příslušných podpor postupně upadalo.

Zásadní posun ve vývoji ekologického zemědělství a rovněž i samotné agroekologie znamenal rok 1990, kdy byly uvolněny první finanční prostředky na podporu vzniku ekologicky hospodařících podniků. Vznikly svazy sdružující ekologické farmáře (PRO-BIO, Libera a další). Dotace byly poskytovány až do roku 1992 a byly zřejmě hlavním důvodem nárůstu ploch až na cca 15 tisíc hektarů. Rozhodnutím Ministerstva zemědělství ČR zrušit dotace, způsobilo v letech 1993–1996 stagnaci ploch, ale zároveň mělo pozitivní vliv na kvalitativní rozvoj ekologického zemědělství. Řada podniků hospodařících ekologicky jen z důvodů dotací ukončila svou činnost. V roce 1998 byla v České republice finanční podpora pro ekologické farmáře opět obnovena. Velký význam na propagaci a podporu ekologického zemědělství měla také mezinárodní pomoc. Jednalo se o metodickou pomoc celosvětového hnutí ekologických zemědělců, finanční i vzdělávací podpora, vydávání knih a informační systémy pro ekologické zemědělství apod. Ekologické zemědělství dnes v České republice hospodaří na 12 % zemědělské půdy a představuje stabilizovaný, státem podporovaný zemědělský systém přispívající k rozvoji agroekologie.

Obrázek 1: AKIS (Zemědělský znalostní a informační systém) v ČR (aktualizace verze: Pulkrábek, Pazderu, 2014).

Legenda: zelená = tok znalostí/informací; černá = tok podpor; Mze = Ministerstvo zemědělství; NRPV – Národní rada poradenství a vzdělávání pro zemědělství a rozvoj venkova (zastřešující funkce); UZEI = Ústav zemědělské ekonomiky a informací; PRV = program rozvoje venkova.

4.3. Evropský regulační rámec integrovaný do národního kontextu

Zásady stanovené v Nařízeních EP a Rady (EU) - č. 1306/2013 o financování, řízení a sledování společné zemědělské politiky (SZP), č. 1307/2013 ze dne 17. prosince 2013, kterým se stanoví pravidla pro přímé platby zemědělcům v režimech podpory v rámci společné zemědělské politiky a nařízení EP a Rady č. 1305/2013 o podpoře pro rozvoj venkova z EZFR jsou implantovány do národních legislativních materiálů ČR. Patří mezi ně především:

- Dohoda o partnerství pro programové období 2014–2020 (Česká republika).
- Programové prohlášení vlády ČR ze dne 27. 6. 2018 uvádějící priority českého zemědělství.
- Zákon č. 252/1997 Sb., o zemědělství.
- Strategie resortu Ministerstva zemědělství České republiky s výhledem do roku 2030 (dále jen „Strategie resortu MZe“), schválená vládou dne 2. 5. 2016.
- Směrnice Ministerstva zemědělství čj. 214610/2012-MZE-17013 ze dne 12. 2. 2013 o akreditaci poradců a jejich vedení v Regis-

tru poradců akreditovaných Ministerstvem zemědělství.

- Národní akční plán ke snížení používání pesticidů v České republice.
- Akční plán ČR pro rozvoj ekologického zemědělství v letech 2016–2020.
- Zákon č. 289/1995 Sb., o lesích a o změně a doplnění některých zákonů v platném znění.
- Národní lesnický program II, včetně materiálu „Závěry a doporučení koordinační rady k NLP II.“.
- Směrnice Ministerstva zemědělství č. j. 11169/2009-10000 ze dne 25. 8. 2009 o dalším odborném vzdělávání v resortu Ministerstva zemědělství.
- Koncepce vzdělávání Ministerstva zemědělství na období 2015 až 2020.

4.4. Národní koordinace a řízení agroekologie – institucionální zázemí

Při vstupu ČR do EU byla na základě Nařízení Rady (ES) č. 1782/2003 v relaci k udělování podpor v rámci SZP vytvořena Koncepce zemědělského poradenství zaměřená na pod-

poru zákonných požadavků při hospodaření na zemědělské půdě a v lesích zejména v oblasti ochrany vod, NATURA 2000, dále na welfare zvířat, ekologický způsob hospodaření a optimalizaci hospodaření. Současná struktura transferu informací je vyjádřena schématem AKIS (Zemědělský znalostní a informační systém, Obrázek 1).

4.5. Role výzkumných a poradenských služeb v agroekologickém poradenství

Stěžejní roli v akreditaci poradců, vedení registru poradců, přenosu znalostí a vzdělávání poradců hraje Ústav zemědělských a ekonomických informací (ÚZEI). Podpora předávání znalostí a inovací v zemědělství je jednou z priorit stávajícího programového období (PRV) 2014–2020. Doporučení pro další rozvoj zahrnují:

- Pokračovat v podpoře činností České technologické platformy pro ekologické zemědělství, která byla založena v roce 2009 za účelem koordinace v oblasti výzkumu a znalostního systému pro a následné předávání výsledků výzkumu do praxe. ČTPEZ je členem evropské platformy TP Organic i členem IFOAM EU Group;
- Začlenit výzkum v oblasti EZ mezi hlavní témata v rámci resortního výzkumu MZe, podporovat/zajistit odborné poradenství v EZ, vyškolit odpovídající počet poradců se specializací na EZ).
- Podporovat zřizování a dlouhodobé fungování modelových farem pro odborné vzdělávání a poradenství: pro účely zemědělské praxe, školního vzdělávání i výzkumu (realizaci pokusů v praxi).
- Zajistit pravidelné vzdělávání odborné veřejnosti v tématech EZ (zvýšení informovanosti)
- Akční plán ČR pro rozvoj ekologického zemědělství v letech 2016–2020 (MZE, 2016a)

V Registru poradců akreditovaných MZe v roce 2017 bylo 176 poradců v zemědělství a 41 v lesnictví. V roce 2020 bylo pro podoblast „Ekologické zemědělství“ k dispozici 24 poradců, v podoblasti „Péče o půdu“ 52 a v podoblasti

„Zemědělství a ochrana přírody a krajiny“ 16 poradců. Poradenské, řídicí a pomocné služby pro zemědělství k zajištění dlouhodobé udržitelnosti podnikání s ohledem na životní prostředí a zmírňování vlivů změn klimatu mělo míru podpory ve výši 80 % způsobilých výdajů max. 1500 EUR na jednu poradenskou službu pro jeden podnik a rok. V opatření Podpora operačních skupin a projektů EIP se poskytuje příspěvek na vynaložené způsobilé výdaje na spolupráci operační skupiny ve výši 85 % způsobilých výdajů.

Souhrnně lze říci, že formy přenosu znalostí v rámci národních podpor a PRV preferují vzdělávání, zatímco individuální poradenství není podporováno. Vzdělávání má tematicky široký záběr, je poskytován odbornými organizacemi a je blíže naplnění svého potenciálu než individuální poradenství (i když je zde stále prostor k větší efektivitě, např. u témat veřejného zájmu, nebo pokrytí nových témat). Spolupráce výzkumu a praxe na přenosu a tvorbě inovací je nedostatečná, i když dle hodnotitele PRV vykazuje řada investičních projektů charakteristiky přenosu inovací.

4.6. Hlavní aktéři, postupy, vzdělávací akce, zdroje a sítě v rámci témat agroekologie

České zemědělství vykazuje v evropském kontextu poměrně vyspělou vzdělanostní strukturu (ČSÚ 2011–2017), avšak kapacita ke spolupráci je negativně ovlivněna poměrně nízkou úrovní důvěry ve společnost (European Commission 2005). Kapacity státu podporovat přenos znalostí jsou poměrně značné.

V ČR je středoškolské vzdělání s maturitou ve studijním programu Ekologie a životní prostředí možné získat na 20 středních školách (MZE, 2018).

Rozvinula se spolupráce mezi studenty středních a vyšších odborných zemědělských škol (v Táboře, Písku, Benešově, K. Varech Dalovičích, Klatovech a Březnici s vysokými školami v oblasti ekologického zemědělství a péče o krajinu).

Agroekologie jako studijní program je v nabídce 4 univerzit: Výuka udržitelného zemědělství v České republice byla zahájena na Zemědělské fakultě Jihočeské univerzity v Č. Budějovicích v roce 1992. V roce 2001 byl akreditován nový bakalářský obor Agroekologie a navazující obor magisterského studia Agroekologie se specializací Péče o krajinu a Ekologické zemědělství. V roce 2018 byl otevřen doktorský studijní program Agroekologie v prezenční i kombinované formě studia. Problematika agroekologie je implementována i do dalších studijních programů, jako např. MSc. Obor Multifunctional agriculture, nebo Bc. obor Trvale udržitelné systémy hospodaření v zemědělské krajině. Na Jihočeské univerzitě nabízí vedle toho i Přírodovědecká fakulta studijní program Ekologie a ochrana prostředí.

Mendelova univerzita v Brně otevřela na Ústavu aplikované a krajinné ekologie bakalářský studijní program Agroekologie se specializacemi: Agroekologie, Pozemkové úpravy a ochrana půdy a Voda v agroekosystému a navazující studijní program Agroekologie. V doktorském studijním programu Ekologie a ochrana prostředí je možné studovat specializace: Aplikovaná a krajinná ekologie, Aplikovaná bioklimatologie a aplikovaná zoologie.

Obdobně vyučuje Česká zemědělská univerzita v Praze agroekologii blízké téma – v magisterském stupni nabízí studijní program Ekologické zemědělství a Ochrana a využívání přírodních zdrojů a program Hodnocení a ochrana půdy.

Univerzita Palackého v Olomouci nabízí na Přírodovědecké fakultě magisterský studijní program Ekologie a ochrana životního prostředí.

4.7. Agroekologie a školení

Účast na dalším vzdělávání v zemědělství v roce 2016 deklarovalo 62,89 % vedoucích pracovníků, u fyzických osob to bylo toliko 31,84. Z toho mělo odhadem přímý vztah k agroenvironmentální problematice 40 % akcí. Ochota k dalšímu vzdělávání, zvláště u fyzických osob, vytváří příležitost ke snížení rozdílů oproti osobám právnickým.

Na přenosu znalostí formou konzultací a seminářů se podílí velká část aktérů AKIS, přede-

vším vysoké školy, částečně také střední školy v resortu, dále ústavy zabývající se výzkumem a další resortní organizace, poradci a svazy včetně Agrární komory a jejími krajskými poradenskými a informačními středisky. Vzdělávání podporované z PRV umožnilo vyškolit v letech 2017/2018 celkem 14 750 účastníků. Školení na téma: „Ochrana a zlepšování ekosystémů závislých na zemědělství“ absolvovalo 44,7% z nich. V případě individuálních krátkodobých konzultací bylo resortními organizacemi a vysokými školami poskytnuto v roce 2016 celkem 14 580 konzultací a v roce 2017 celkem 12 914.

SWOT analýza

4.7.1.

Silné stránky:

- Existující poradenský systém a jeho koncepce
- Nabídka komplexního poradenství zahrnující konzultační i technologické poradenství spolu s poradenstvím ke kontrole podmínek
- Systém akreditace zemědělských, lesnických a rostlinolékařských poradců upravený Směrnicí a zaměřený na širokou odbornou problematiku (3 oblasti/ 9 podoblastí akreditace)
- Existence systému vzdělávání poradců
- Existence kontrolního systému poradenské práce
- Činnost Národní rady poradenství a vzdělávání pro zemědělství a rozvoj venkova

Slabé stránky:

- Nestabilní finanční podmínky poradenství z národních zdrojů
- Nedostatek akreditovaných poradců v systému pro některé oblasti
- Podceňování významu poradenství
- Nedostatečně rozvinutý transfer znalostí a výsledků výzkumu do praxe a jeho roztržitost
- Nepružnost zpětné vazby u stávajících systémů transferu znalostí
- Nesoulad mezi nabídkou poradenství a poptávkou podnikatelů
- Nesystémové a roztržitěné poradenství v lesnictví

Příležitosti:

- Nabídka možnosti financování z Evropských strukturálních a investičních fondů a jiných zdrojů podpory

- Zájem odborné veřejnosti o využívání poradenských služeb
- Zájem poradců o akreditaci
- Obecně funkční komerční systém transferu znalostí
- Koncentrace zemědělských subjektů agrokomplexu v NNO
- Zájem NNO o zvýšení jejich role v poradenském systému

Ohrožení/rizika:

- Zastavení/přerušování podpory programů transferu (1. a 2. stupeň)
- Nedostatečná ochota a motivace i schopnost odborné veřejnosti přebírat znalosti, zkušenosti a nejnovější poznatky z výzkumu (MZE, 2016b)

4.8. Agroekologické dovednosti

Finanční podpora zemědělců je vázána na splnění řady opatření směřujících k ochraně přírody prostřednictvím šetrného způsobu hospodaření v krajině (CC- GAEC+ SMR, AEKO, greening, NATURA 2000, PRV, aj.). Pro zemědělce je poměrně složité pochopit smysl dlouhodobého plnění pravidel jednotlivých titulů a podopatření a začlenit stanovené podmínky hospodaření do chodu celého podniku. Zemědělec by měl kromě podrobných informací o pravidlech dotací, jejichž přenos je v současné době dobře pokryt, znát také proč něco má či nemá dělat, jaký to bude mít vliv na předmět péče (chráněné druhy, přírodní biotopy, stav a kvalitu půdy a vody) a jaký to bude mít vliv na logistiku a ekonomiku farmy. Ochrana přírody se setkává často s nechtělými zemědělci k zapojení do náročnějších, více cílených titulů (rozdílnost péče o travní porosty, podpora biodiverzity na orné půdě, vytváření a péče o krajinné prvky aj.). V některých případech zemědělci naopak neodhadnou své možnosti a volbou nevhodné kombinace závazků se vystavují sankcím. Tyto překážky je možné do značné míry překonat vzděláváním a ucelenou poradenskou pomocí. Jejich prostřednictvím zvýšit přesvědčení o skutečném smyslu nástrojů, zvýšit znalosti působení operací, přesvědčit tam, kde je nezbytné změnit názor zemědělce, nebo překonat zvyklostní bariéry atd.). Tyto bariéry efektivity nástrojů SZP nelze zpravidla překonat na velkých vzdělá-

vacích akcích, především osobní interakcí se zemědělcem. Osvědčila se pravidelná poradenská podpora a zkušenosti s cíleným vzděláváním (integrovaná produkce, semináře pro zemědělce hospodařící v CHKO) mj. i díky přenosu zkušeností ze zahraničí (Velká Británie, Rakousko), kde cílené environmentální poradenství významně zvyšuje efekt agroenvi dotací na životní prostředí a zemědělci přebírají zodpovědnost za výsledky svého hospodaření.

Zvyšování dovedností v rámci agroekologie prostřednictvím školení v partnerských zemích probíhá spíše individuálně, či na projektové bázi. Např. Zástupci Zemědělské fakulty Jihočeské univerzity v Č. Budějovicích jsou zakládajícími členy Agroecology Europe. Garanti předmětů programu Agroekologie se podílí aktivně na mezinárodní spolupráci ve sdružení ENOAT (European Network of Organic Agriculture University Teachers). Sdružení podporuje profesní rozvoj universitních pedagogů (16 univerzit v Evropě) v oblasti vzdělávání pro udržitelný rozvoj zemědělství. Na pravidelných workshopech si vyměňují zkušenosti s metodami a formami výuky, organizuje mezinárodní letní školy, vzdělávací projekty, výměny studentů i pedagogů, společné publikace, studijní materiály atd.

Podpora agroekologie dalšími aktéry

4.9.

Poskytovatelé transferu poznatků (vzdělávání-poradenství):

NNO zabezpečují všeobecné informace o podpůrných programech, nezbytnosti dodržování podmínek správné výrobní praxe hlavně v souvislosti s dodržováním plnění požadavků C-C a programů poskytovaných v rámci evropských dotačních podpor, nasměrování tazatele na další odborné konzultace nebo individuální poradenské služby apod. (telefonicky, elektronicky, webové stránky, osobně).

Odborné útvary MZe poskytují konzultační činnost v oblasti rostlinné a živočišné výroby, ekologického zemědělství, vodního hospodářství, rybářství, lesního hospodářství a myslivosti, potravinářství, atd. (telefonicky, elektronicky, webové stránky, osobně).

Výzkumné organizace (veřejné a soukromé výzkumné organizace, veřejné vysoké školy) poskytují poradenství telefonicky, elektronicky, osobně a na webových stránkách.

Organizace podřízené MZe – Ústav zemědělské ekonomiky a informací (dále jen „ÚZEI“), Ústav pro hospodářskou úpravu lesů (dále jen „ÚHÚL“), Ústřední kontrolní a zkušební ústav zemědělský (dále jen „ÚKZÚZ“), Česká plemenářská inspekce (dále jen „ČPI“), Státní zemědělská a potravinářská inspekce (dále jen „SZPI“), Státní veterinární správa (dále jen „SVS“), Státní pozemkový úřad (dále jen „SPÚ“), Ústav pro státní kontrolu veterinárních biopreparátů a léčiv (dále jen 14 „ÚSKVBL“) – nabízejí informační podporu převážně v oblastech zaměření dané instituce (telefonicky, elektronicky, osobně, webová podpora).

Státní zemědělský intervenční fond (dále jen „SZIF“) včetně regionálních pracovišť je kontaktním místem mimo jiné pro poskytování konzultací k programům podpor, zajištění agendy Celostátní sítě pro venkov na regionální úrovni atd. (telefonicky, elektronicky, osobně, webová podpora).

Celostátní síť pro venkov (dále jen „CSV“) – informační činnosti k problematice rozvoje venkova, k Programu rozvoje venkova ČR na období 2014–2020 (dále jen „PRV 2014–2020“) důležitá role z pohledu iniciace zavádění inovací. Nástroje a aktivity pro naplňování cílů CSV – internetový portál CSV, komunikační aktivity dle komunikačního plánu, sdílení pří-

kladů dobré praxe, podpora vytváření sítí (organizace odborných seminářů, workshopů či exkurzí) a přenosu inovací, komunikační aktivity směrem k PRV 2014–2020 a publicitě politiky rozvoje venkova.

Souhrnně lze konstatovat, že převládající formy předávání znalostí jsou webové portály, brožury, telefonické konzultace, polní dny a semináře, zatímco osobní poradenství, které by bylo cílené na specifické podmínky daného podniku, je rozšířené v menší míře. Podpora rozhodování, řešení problémů, podpora místních iniciativ a řešení konfliktů, které vyžadují individuální zapojení odborníka/poradce a delší spolupráci s klientem, nejsou ve stávajícím AKIS dostatečně rozvinuty. Důvodem jsou mj. nízké počty nezávislých poradců, které naznačují nízkou kapacitu v této oblasti. Vzdělávání sice má velké množství beneficentů, avšak vyžaduje zvýšení kvality a zdokonalené řízení, aby bylo efektivnější. Pokrytí témat, která praxe a úspěšná implementace SZP potřebuje, není ani ve vzdělávání ani v poradenství dostatečné. Ukazuje se, že nedostatečný přenos znalostí může mít negativní vliv na konkurenceschopnost a zejména na environmentální a sociální oblast, které by se nerozvíjely v souladu s pokrokem znalostí v těchto oblastech. Nelze také předpokládat dostatečné změny postojů zemědělců např. vůči tématům v rámci veřejného zájmu (např. welfare zvířat, životní prostředí, sociální oblast). Současně lze z výše uvedeného usoudit, že by nebyl využit dostatečně potenciál, který nová SZP nabízí, a nebyly naplněny ve všech oblastech potřeby zemědělců (ÚZEI 2018).

ZDROJE

- Čámská, K. *et al.* (2014). Hodnocení příčin účasti zemědělců v kontraktu Agroenvironmentální politiky na příkladu titulů zatravňování orné půdy a biopásy (Evaluation of the Causes of Farmers' Participation in the Agri-environment Policy Contract Using Examples of Grassing of Arable Land and Greening Titles). IVP č. 1284. Konečná zpráva (The Final Report). Ústav zemědělské ekonomiky a informací (Institute of Agricultural Economics and Information). Praha.
- Doucha, T., Sokol, Z. (1999). Pokus o etapizaci vývoje zemědělství a zemědělské politiky v ČR v letech 1989–1998 (An attempt to divide the Development of Agriculture and Agricultural Policy in the Czech Republic in 1989–1998 in to the Etaps). *Zemědělská ekonomika (Agricultural Economy)*, 45(12), 509–553.
- European Commission (2014). 7th Environment Action Programme. <https://ec.europa.eu/environment/action-programme/>
- Hampl, M., Karlova, P. U. (1996). Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice (Geographical organization of society and transformation processes in the Czech Republic). Přírodovědecká Fakulta Univerzity Karlovy (Faculty of Science at Charles University). Praha. 395 s. ISBN 80-902154-2-4.
- iPES FOOD (2019). Towards a Common Food Policy for the European Union. http://www.ipes-food.org/_img/upload/files/CFP_FullReport.pdf
- Křen, J. (1997). Systémový přístup k rostlinné produkci (System Approach to the Crop Production). In *Obecná produkce rostlinná (General plant production)*. 1st ed.; Kostelanský, F., Eds.; MZLU: Brno, Czech Republic. pp. 32–43.
- Lacko-Bartošová, M., Čuboň, J., Kováč, K., Kováčik, P., Macák, M., Moudrý, J., Sabo, P. (2005). Udržitelné a ekologické poľnohospodárstvo (Sustainable and Organic farming). 1st ed.; SPU Nitra: Nitra, Slovak Republic. p. 575. ISBN 80-8069-556-3.
- MA (2014). Program rozvoje venkova na období 2014–2020. Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova (The Rural Development Programme of the Czech Republic for the period from 2014 to 2020. The European Agricultural Fund for Rural Development) Praha
- MA (2016a). Akční plán ČR pro rozvoj ekologického zemědělství v letech 2016–2020 (Action Plan for the Development of Organic Farming in the Czech Republic 2011–2015). Praha: Těšnov. ISBN 978-80-7434-193-9
- MA (2016b). Koncept poradenského systému Ministerstva zemědělství na období 2017–2025 (Concept of the Advisory System of the Ministry of Agriculture for the Period 2017–2025). Praha: Těšnov.
- MA (2017). Zpráva o stavu zemědělství ČR za rok 2016 „zelená zpráva“. Ústav zemědělské ekonomiky a informací (Report on the State of Agriculture of the Czech Republic for 2016 “Green Report”). Institute of Agricultural Economics and Information). Praha.
- MA (2018). Budoucnost s přehledem středních zemědělských a lesnických škol (The future with an Overview of Secondary Agricultural and Forestry Schools). Praha: Těšnov. ISBN 978-80-7434-456-5.
- Šarapatka, B., Abrahamova, M., Cizkova, S., Dotlačil, L., Hluchy, M., Kren, J., Pokorny, J. (2010). Agroekologie: východiska pro udržitelné zemědělské hospodaření (Agroecology: The Starting Points for Sustainable Farming). Bioinstitut: Olomouc, Czech Republic. pp. 440.
- trAEce (2019). Agroecological vocational training for farmers, Erasmus+ Strategic Partnership. www.traece.eu
- Trhlíková, J. *et al.* (2017). Absolventi středních škol a trh práce (Secondary School Graduates and Labor Market). Praha
- United Nations Economic and Social Council (2019). Report: Progress towards the Sustainable Development Goals. Retrieved: <https://undocs.org/E/2019/68>
- World Commission on Environment and Development (1987). *Our Common Future*. Oxford University Press.

traece

Diverzitás
alapítvány

Zemědělská
fakulta
Faculty
of Agriculture

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

More about the project at:

www.traece.eu